

“et-Temhîd fi Ulumi’t-Tecvid Niçin Yazıldı? İbnü’l-Cezerî Üzerine Bir Niyet Okuması”Adlı Tebliğin Müzakeresi¹

Saygıdeğer hocalarım, kıymetli hazirun hepimizi saygıyla ve hürmetle selamlıyorum. Öncelikle İbn Cezerî (rehimehullah) Sempozyumunu düzenleyen Diyanet İşleri Başkanlığına, Mushafları İnceleme ve Kırâât Kurulu Başkanlığına şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca sempozyuma katkı yapan bütün ilim adamlarına; Yurt dışından teşrif eden ilim adamlarına teşekkür ediyorum. Prof. Dr. Nevzat Tartı hocamı kıymetli tebliğinden; analiz ve değerlendirmelerinden dolayı tebrik değil şükranlarımı sunarım.

A- Konuşmacının Tebliğinin Genel Değerlendirmesi

Konuşmacı, tebliği, İbnü’l-Cezerî (Rahimehullah)nin et-Temhîd kitabını niçin kaleme almış olabileceği sorusuna cevap olabilecek muhtemel sebeplerin arayışından müteşekkildir. Bunlar da görünen sebepler ve görünmeyen sebepler şeklinde iki bölüm halinde ele alınmış, Dolayısıyla tebliğ iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. et-Konuşmacı, et-Temhîd adlı eserini niçin kaleme aldığına dair cevap ararken, müellifin niyetini ortaya çıkarmaya çalıştılar. Eserden hareketle müellifin zihin dünyasını okumaya çalıştılar.

Müellifin niyetini okumaya çalışırken onun hakkında kullandığı genel kavramlar ise günümüz felsefi-psikolojik kavramlardır: Mücadeleci, aceleci, otorite kurma, inşa edici kimlik, tartışmayı sevme ve baskı kurma, kendini beğenme, katı eleştirel tarz, eserini övme, başkalarının görüşlerini hafife alma gibi ifadelerdir.

1-Konuşmacı, İbnü’l-Cezerî (Rahimehullah)’nin bu meyandaki izahatının mevzuu bahis olan eserin mukaddimesinde var olmasına rağmen, dönemin toplumsal ve ilmi ihtiyacı ile Kırâât alanında görülen hata ve bid’atların ıslahına dönük bir maksadın, et-Temhîd kitabını kaleme almasının gerekçesi olamayacağını ileri sürmüş, başka gerekçeler olabileceğini / olması gerektiğini düşünmüş. Bu da her yazar için muhtemel geçerlilikte olan, bir dışavurum aracı ve varoluşun bir boyutu olarak görülmesi gerektiğini şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Dolayısıyla et-Temhîd adlı eser, müellif açısından bir kendini ispatlama ve gerçekleştirme serüveni olabileceği sonucuna varmıştır.

Tebliğ sahibinin bu görüşüne katılmamız mümkün gözükmemektedir. Kanaatimize göre bu çalışma, ne kendini ispat etmenin ne de uzun vadeli bir projenin bir cüzü değildir. et-

---

¹ Kudat Aydın, Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniv.

Temhîd'in telifi, o dönemde müşahede ettiği ihtiyaç zaruretinden kaynaklanmıştır.² Bu eser neden bir uzun vadeli projenin bir cüzü olamayacağına gelince; Gençlik çağında kaleme alınan bu kitap, o dönem hakkında ipucu verebilir. Ancak müellifin, ilmi kişiliğini tam yansıtmadığı kanaatindeyim. Nitekim hasıl olan acil ihtiyaca binaen “Muhtasar bir eseri...” kaleme almak ifadesini kullanmıştır. et-Temhîd kitabı ağırlıklı olarak alıntı olduğu için müellifin niyet ve kişiliğini tam yansıtmaz. Asıl ilmi kişiliğini yansıtan eser, en-Neşr fi'l_Kırâati'l-Aşr adlı eseridir. Belki de elimizde olabilseydi müellifin et-Temhîd kitabında “telifini yarıda bırakarak et-Temh'id'e başladım...” diye bahs ettiği “et-Tevcihat” eseri için “uzun vadeli bir çalışmanın alt yapısı” değerlendirmesi yapmak mümkün olabilirdi.

2-Konuşmacı, İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) ve et-Temhîd eserini (kendi ifadesiyle) bir anlam ve yorum bilimci gibi biraz hermenötik, felsefi- psikolojik açıdan ele aldı. Bu açıdan-ifade ve anlatım tarzı başarılı olmakla beraber- muhteva olarak yorumları, derin, biraz da batinîvari bir tarz andırır denilebilir. Tebliğde İbnü'l-Cezerî'yi, kitabın içinde anlattıklarıyla ne demeye çalıştığı üzerinde değil, kitabı neden yazdığı, diğer bir ifadeyle onun söylemini değil, söyleminin arka planından yatan muhtemel zihin dünyasının analizini merkeze aldı.

Günümüzde bu ilim alanıyla iştiğal eden camia açısından kırâat alanında doğu ile batıyı buluşturan ve İslam aleminde görüşleri muteber kabul edilen, pratikte de tespitleri ölçü alınan, bütün zamanların kaynak kişiliği olan bir zatın-niyet ve kişilik analizini yapmak yanında / ondan ziyade, ortaya koyduğu görüş ve tespitlerine daha çok ihtiyaç vardır.

Hocamız konuyu (kendi ifadesiyle) nadir ve ilginç bir zaviyeden ele aldılar.

Kendisi de bu yöntemin yani eserlerden hareketle yazarın niyetini okuma ve kişilik analizi yapmanın bizim camiada henüz yaygın bir alanı olmadığını ifade ettiler.

Tarihi olaylar gündeme gelirken genelde ya ümera ya da ülema ile beraber gelmektedir. Ümera genelde siyaset ve idare ile, ülema ise ilim ve dini konularla gündeme gelirler. Duyguların yoğunlukta işlendiği ictimâî alan ve fikir üretiminin mevzuu bahis olduğu alanlarda bu yaklaşım mümkün ve faydalı olabilir. Ancak dini mülâhazaların ön planda olduğu ilimler ve teknik sayılabilecek alanlardaki çalışmaları, niyet ve kişilik bağlamında kritik etmek, dikkat gerektiren konulardır. Burada niyet okumaları zor olsa gerekir.

3- et-Temhîd eserini telif etmeye sevk eden görünür sebepler hususunda hocamızın yerinde tespitleri oldu. Aynen katılıyorum. Bu eserini tercüme eden biri olarak zikredilen bu

²İzahat için bkz. İbn Cezerî, Şemsüddin Muhammed, et-Temhîd fi-İlmi't-Tecvîd, ter: Aydın Kudat, Ankara (Örnek bsk.) 2015, s. 43

sebeplerin hepsi kitabın satırlarında zaten mevcut olduğunu söyleyebilirim. Ki bunlar bir bilimsel çalışmanın gerektirdiği sebeplerdir. Yeni bilgiler ortaya koymak, ilave bilgi getirmek, yanlış ve hataları tespit edip düzeltmek ve farkındalık yaratmaktır. Bu amaçlar yanında genel manada toplumun ihtiyacı ve özel manada ilim camiasının ihtiyaçları gözetilmiştir.

Nitekim eserde bu meyandaki satırlar yeteri derecede açıktır. *“Bu dönemin yetişmekte olan ve çoğunlukla da ilerlemiş olan kâriyelerinin, elfâzın tecvidinden gâfil bulduklarını, saf ve temiz okumayı ihmâl ettiklerini görünce muhtasar bir eser yazma gereği hissettim.”*³Birinci bâbda ise insanların o dönemde Kırâât konusunda ürettikleri bidatleri tek tek sıralamaktadır.

4- İbnü'l-Cezerî'nin “yaşadığı dönemin kötü gidişatından şikayet” etmiş ve kendi dönemindeki Kırâât uygulamalarında gördüğü aksaklıkların ıslahı için çaba göstermiştir. Bu durumun et-Temhîd kitabını kaleme almada temel etken /sebepe olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki, hocamız bunları yeterli görmemiş, kişilik analizi zaviyesinden başka sebepler aramıştır.

Hocamız İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah)'nin kendisinden iki yüz yıl öncesinin bid'atlarını, kendi döneminin problemi gibi sunulmasını tuhaf görmüş, yaklaşık altı yüz sene sonra yaşayan kitabın muhakkiki tarafından dile getirilen bu minvaldeki şikayetlerini de ilginç görmüştür. Eserde yer verilen ve “...sonradan icad edilen bid'atlar...” diye nitelendirilen okuyuş tarzlarına bakıldığında bu tarzların günümüzde de benzer şekilde tezahür ettiği görülmektedir.

Kırâât ve tecvid alanında icad edilen bid'atlar ve irtikap edilen hatalar her zaman benzer şekillerde tezahür edebilir. Dolayısıyla kavramsal bazda et-Temhîd'te zikredilen bidatlar benzer şekilde tekerrür edebilmiş olması doğaldır. Nitekim Sultan Abdulhamit “Tekerrür eden tarih değil hatalardır.” demiştir.

B- Konuşmacıya katılmadığım hususlar

Müzakere ameliyesinin adeti olduğu üzere bazı tespit ve katkılar yapılır. Ancak bunlar indi olduğunu da söylemek isterim. Yoksa hocamız bu çalışmaya büyük emek verdiği aşikardır.

1- Hocamız et-Temhîd kitabını kaleme alması için görünen sebepleri yeterli görmediğinden başka sebep ve etkenler arayışına girmiştir. asıl niyetinin bu sebepler olamayacağı kanaatini ifade etmiştir.

³ İzahat için bkz. İbn Cezerî, Şemsüddin Muhammed, et-Temhîd fi-İlmi't-Tecvid, ter: Aydın Kudat, Ankara (Örnek bsk.) 2015, s. 42

Görünmez sebepleri, niyet-kişilik ilişkisi zaviyesinden analiz etmeye çalışmıştır. Yaklaşık altı yüz sene önce kaleme alınmış ve henüz çoğu mahtutattan (el yazma eserler) olup tahkik bekleyen eserlerini günümüz insanları, anlamak ve yorumlamakta zorlanırken konuşmacı, eserden hareketle müellifin satır aralarından şifreler arar gibi, niyetini okuması ve kişilik analizi yapmaya girişmesi zor bir çalışma olduğunu söylemek isterim. Bu zor ameliyeyi yaparken de tebliğinde yer verdiği bazı yorumların hayli zorlamacı olduğunu da ifade etmek gerekir. Dolayısıyla müellifin elde bulunan hemen hemen bütün eserlerini okumuş ve et-Temhîd adlı eserini tercüme etmiş biri olarak bazı görüşlerine katılmakta zorlandığımı belirtmek isterim.

Bu zorlamacı yorumlar, İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah)nin ilmi otoritesine halel getirebilecek yorumlar olabileceğini düşündüğüm için eleştirel katkı yapmak isterim.

Zira başta kırâât olmak üzere ilmi bilgi bütünlüğü açısından zirveye ulaşmış, kaleme aldığı eserler ve ortaya koyduğu metod ve yöntemlerle Kırâât tedrisatı üzerinde otoritesi müsellemlenmiş olan bir zattan söz ediyoruz. Kendini beğenme, eserlerini övme / öne çıkarmaya çalışma, başkalarını ve görüşlerini hafife alma gibi ifadelerle tarihî simge şahsiyetler hakkında nitelermeler yapmak ne kadar isabetli olabilir. Oysa İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah), ilmi müktesebatı yanında mutasavvıf kişiliği (Ahmediye, Kadiriye ve Sehreverdiye meşreplerinden icazetlidir.)⁴ ve muvakkat kahramanlık arayışında olmayacak düzeyde ilmî adabıyla bilinen bir kişiliğe sahip olarak bilinir.

et-Temhid eseri bağlamında İbn Cezerinin ilmi kişiliğini değerlendirecek olursak öncelikle Ulûmu'l-Kur'ân, Ulûmu'l-Hadîs, İslâm Tarihi, Tabakât, Terâcîm, Menâkıb, Tasavvuf vb. alanlarla ilgili muhtelif eserler telif etmiş olması, tüm alanlara hâkim olmasının kendisine geniş bir perspektif kazandırmıştır. Dolayısıyla kıraat, hadis ve fıkıh-fıkıh usulü başta olmak üzere bir bilgi bütünlüğüne sahip olduğunu ve konuları bütünsel bir bakışla ele aldığını görüş ve içtihatlarını huccetlendirirken de öncelikle senet ve nakle (seleflerinin görüşlerine) daha sonra Arap dilbilime başvurduğunu görebilmekteyiz.

Kıraat ve Arap dilbilimi. kur'an'ın tilavet ve yorumlanmasında vus'at ve kolaylığın sınırlarını tahdit etmiş, keyfilik ve tahrifin önüne sed çekerler. Ulumü'l-Kur'an alanında yek diğerini refere etmek suretiyle Kur'an'a hadim olmada tev'em gibi olmuşlardır. Meşhur dilbilimcilerin hepsi kıraat ilmine vukufiyetleri olduğu gibi kıraat imamlarının hepsi aynı

---

⁴ İbn Cezerî, Muhammed b. Muhammed, Menakibu Ali b. ebî Talib, tah: Tarık Tantavî, Mektebetü'l-Kur'an, Kahire, Mısır, 2010

zamanda Arap dilbilimi alimi idiler. Kadim kültür mirasımızla sahih bilgiye dayalı olarak buluşup müstefid olmak adına fasih Arapçaya (Kur'an Arapçası/ Gramatik Arapça) duyulan ihtiyaç, Kur'an fonetiğinin pratiğinde ve bir ilim dalı olarak işlenmesinde daha bariz ortaya çıkmaktadır. İbnü'l-Cezerî' de bu bilgi bütünlüğü noktasında seleflerinden geri kalmamıştır. Gerek kıraat ilminde gerekse tecvid ilminde kaleme aldığı eserlerde özellikle içtihadî olan ve terhih ile ihtiyar gibi kişisel yaklaşımların bulunduğu hususlarda bu meziyeti görmek mümkündür.

2-Hocamız, müellifin et-Temhîd adlı eserini yazmada aceleci davrandığını ifade ettiler. Dönemin şartları bağlamında böyle bir çalışmanın aciliyet arz etme ihtimalini ise zayıf olduğunu ifade ettiler.

İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) nazarında bu kitabın telif ameliyesi, gerek İslam aleminin gerek ilim ehlinin şiddetle ihtiyaç duyduğu dolayısıyla aciliyet kesp eden bir ameliyedir. et-Tevcihat adlı kitap çalışmasına ara vererek bu kitabı kaleme almaya girişmesi "el-evla fe'l-evla" "der-ı mefsedet celb-i meslahata mukaddemdir" düsturunun gereği olmuştur. Nitekim eserin başında toplumda bu ihtiyacı hissederek telif ettiğini şöyle ifade eder:

Bu gün yeni yetişmekte olan okuyucular; hatta bu sahada ömür tüketmiş mahir bilinen veya bu nâmla geçinen "kurra" ların (okuyucu) birçoğu Kur-an'ı Kerim'in lafızlarını tecvitlemekten (tecvîd kurallarına göre okumaktan) habersiz olduklarını, tecvidin nazari kaideleri bulanıklığından telaffuzları kurtaramamış veya ihmal etmiş olduklarını, Kur'ân'ın saf ve tatlı tilavetini tecvîd adına icat ettikleri makam ve nağmelerin- kir ve pasından kurtaramamış olduklarını görünce, bu mevzuda Kur-an mihverli ve Kur'ân'a hizmet edecek, Kuran hafızlarının müptela oldukları hastalıkları tedavi edecek, içinde okuyucu ile okutucununun ihtiyaç duyduğu Kur'ân-ı Kerîm ve kırâatıyla alakalı çok değerli bilgileri, ince bahisleri, ilginç meseleleri ve şimdiye kadar hiç kimsenin söylemediği, hiç bir âlimin dikkat çektiğine, parmak bastığına şahit olmadığım harikulade (olağan üstü) sözleri zikrettiğim ve "Kitab-ü Et Temhîd fi-İlmi't-Tecvîd" diye isim koyduğum Muhtasar (özet) bir telife (kitaba) şiddetle ihtiyaç olduğunu hissettim.

3- Konuşmacıya katılmakta zorlandığımız diğer bir husus, erken yaş meselesidir. Konuşmacı, erken yaşta kitap yazmanın bir kusur olarak görmek gerekir mi? diye sorar ve bu sorudan hareket ederek, bu yaşlarda, görüş ve bilgilerin henüz tam oturduğu söylenemez der ve üstelik iddialı bir çalışma yapılması için de erken yaş sorunlara açık bir durumdur der.

Tarihi simge şahsiyetleri değerlendirirken yaşadığı dönemin şartları çerçevesinde değerlendirmek gerekir. İslam ilim tarihi açısından yedinci ve sekizinci asırlar en parlak,

telifat bağlamında en müsmir dönemini yaşamıştır. Kanaatimize göre o dönemin şartlarında eser yazmak için on sekiz yaş erken dönem sayılmaz. Hele hele mevhîbî ve kesbî ilim bağlamında kaynak olan şahsiyetler için fikir zihin olgunluğu ve bilgi bütünlüğü bağlamında kusur teşkil etmediği kanaatindeyiz. İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) ilmi birikimi bir ilahi mevhîbedir. Bununla beraber hocalarının ifadesiyle, Kırâât ilminde tekamülünü sağlamıştır. İslam tarihinde bunun birçok örneği vardır. İslam kültür tarihinde müteehhil olanlar için bu yaşlarda tedrisatta bulunmak veya eser yazmak bir kusur olarak telakki edilmemiştir. Hatta 1997 yılında “ el-Ulemaü'l-Lezine lem yebluğu sinne'r-Rüşdi adı altında yaklaşık 300 sayfalık bir eser kaleme alındı. Eserde gençlik yaşlarında kitap yazan ilim insanları ele alınmaktadır.⁵ Nitekim Tarihi süreç içerisinde bu yaşlarda günümüze kadar hayranlıkla takip edilen benzer eserler telif edilebilmiştir.

Mesela Sadettin Taftazani (1322-1390) henüz onaltı yaşında iken eser yazmıştır. Yazdığı eser asırlardır medreselerde kaynak eser olarak ukutulmaktadır.

Şerhü'l-Tasrif el-İzzi; Dil bilgisi ile ilgili olan bu eserini henüz onaltı yaşlarında iken yazmıştır.

Meşhur fıkıh ve hadis alimi Abdülmelik İmamü'l-Haremeyn (ö.478) on dokuz yaşında iken babası vefat etmiş kendisi onun yerine müderris olmuş, müçtehit olan babasının ikiyüz elli meselede içtihadını nakz edebilmiştir.

Zeyd bin Sabit on üç yaşında vahiy katibi olmuş, bir aydan daha az sürede Süryanice ve İbranice dillerini öğrendiğine dair kayıtlar vardır. Evini Hz. Peygamber'e açan Erkam bin Erkam 16 yaşında idi. Malik bin Enes on yedi yaşında iken fetva vermeye başlamıştır

Gerçi hocamız tebliğin ileriki paragraflarında bu duruma -olumlu veya olumsuz değer atfıyla diyerek bu durumun kusur olmayabileceğini ima etmiş ancak İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah)'nin et-Temhîd kitabını yazdığı yaş itibarıyla görüş ve bilgilerinin henüz oturmadığını söylemiş ve bu yüzden olacak ki daha sonra kaleme aldığı eserlerde beyan ettiği görüşlerinden vazgeçtiğine dair kanaatini dile getirmiştir.

İlmi geleneğin doğal süreci olan bir olguyu sadece bu gerekçeye hasır etmek ne kadar ilmi olur. Kaldı ki İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) et-Temhîd kitabında beyan ettiği görüşlerine muhalif beyanatı pek nadirdir.

4- Sened ve nakli önceleyen İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) yeri geldiğinde dirayeti de kullanmıştır. Hocalarının ve seleflerinin görüşlerine değer vermiş ancak ilmi açıdan doğru

⁵Ali bin Muhammed Umran, el-Ulemaü'l-Lezine lem yebluğu sinne'r-Rüşdi, Darü's-Saadet, 1998.

gördüğünü de söylemekten geri kalmamıştır. Onun nazarında ilmi tespitler, hocalarının görüşlerinden mukaddemdir.⁶ Hücetlendirmede senedi merkeze almış, tercih ve ihtiyarını temellendirme noktasında başta dilbilim olmak üzere diğer ilmi disiplinlerin argümanlarını da kullanmıştır

et-Temhîd kitabının tahkikli nüshasında şu bilgiler yer almaktadır; İbn'ü-l Cezerî; hem Şam, hem de Hicaz ve Mısır diyarının kırâat ilmi sahasında büyük hocaların rahle-i tedrislerinden geçerek, “arz” (hocanın önünde dersi tekrar etmek) “rivayet” (kırâatın kaynak ve imamların rivayetlerini öğrenmek) ve “eda” (okuyuş) metoduyla tahsilini tamamlamış, eseri telif etmeden önce tecvîd kırâat ilmi alanında azımsanmayacak bir ilmi birikime sahip olduğunu anlıyoruz.⁷

İbn'ü-l Cezerî “*et-Temhîd fî-İlmi't-Tecvîd*” eserini yazdıktan sonra 769'dan h. 833 senesine kadar geçen süre zarfında birçok kitap kaleme almıştır. Adı geçen eser tarihinden sonraki bâkî ömründe, diğer eserlerini te'lif ettiği esnalarda dahi et Temhîd kitabına sık sık müracaat ettiği ona muhalif düşecek görüşleri ileri sürmekten titizlikle sakındığı ve genel olarak telifatlarında kaynak olarak ona gönderme yaptığını da yine kitaplarında görmek mümkündür.

Bu bilgilerle beraber et-Temhîd'te yer verdiği bazı görüşleri ile en-Neşr gibi sonradan kaleme aldığı kitaplarında farklılık arz ettiği bazı noktaların varlığı malumdur. Ancak bunlar bir iki meseleyi geçmemektedir. Ki, bunlar sıfatı huruf sayısı ve elif harfinin ince-kalınlık gibi durumudur. Bu durumlar da ders aldığı hocalarının ve seleflerinin görüşleri arasından yaptığı tercihten ibarettir. Misal vermek gerekirse İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah), et-Temhîd kitabında sıfat-ı huruf bahsinde Mekki'nin görüşünü alarak kırk dört olarak vermiş. En-Neşr kitabında ise bunların aslı on altıdır diyen ebu Amr ed-Dani'nin mezhebini almıştır.

Kırâatların tevatür meselesi ise et-Temhîd kitabında yer almamaktadır. Bu konuya “müncidü'l-mukriin” ve “en-Neşr fî'l-Kırâ3ati'l-Aşr” adle eserleinde tafsilatlı olarak yer almaktadır. Elif harfinin halleri ise İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) bu hususta ders aldığı hocalarının görüşlerine yer vermektedir. Ancak onun nazarında ilim hocadan daha öncedir. Nitekim hocalarından farklı şekillerde yaklaşımları aldıktan sonra “ elif harfi bak abline tabidir.” Diyerek bu huştaki tartışmalara nokta koymuştur. Ancak et-Temhîd kitabında hocalarının görüşlerine yer vermiştir. Mesela şöyle der. (ح) harfinden sonra “Elif” harfi vâkî

⁶ Bkz. İbn'ul-Cezerî, et-Temhîd fî ilmi't-tecvîd, tah. Ganim Kaddûrî Hamed, Müessesetürrisâle, Beyrut 2001, s. 36-37.

⁷ İbn Cezerî, Şemsüddin Muhammed, et-Temhîd fî-İlmi't-Tecvîd, ter: Aydın Kudat, Ankara (Örnek bsk.)2015, s. 38.

olduğu durumlarda; mesela (خ) harfini kalın okurken onunla beraber “Elif”i de kalın okumaktan sakınmalıdır. Bu hususu El-Ca’beri, aşağıdaki şiirde şu şekilde ifade etmektedir.

وإياك واستصحاب تفخيم لفظها / إلي الألفات التاليات فتعثر

“İsti’lâ harflerini kalın olarak telâffuz ederken, onlardan sonra vâkî olan elifleri de kalın okumaktan sakın.”⁸ der ve hocamız İbn’ü-l Cündi (r.a); (غالبين) (خائفين) ve benzeri kelimelerde “İsti’lâ” harflerinden sonraki “Elif”leri kalın okumak hatadır.” derdi. İmam El-Ca’beri, Elif harfinin telaffuz hükmü her yerde ince olmaktır.” der ve kalın okumaktan sakındırmaktadır. Özellikle de İsti’la harflerinden sonra vaki olduğu zaman. Ebu Bekir El-Cündi de el-Caberinin bu görüşünü baylaşmaktadır. İbn Cezerî de bu eseri kaleme alırken hocası İbni El-Cündi ve hocasının hocası olan El-caberinin bu görüşüne yani elif harfinin telaffuz olarak hükmü her yerde terkik olduğu görüşüne uymuştur. Ancak El-Cezerî “En- Neşr fi’l-Kırââtî’l- Aşr” adlı eserinde (c.1, s.215) bu görüşü terk ettiğini görmekteyiz. Nitekim adı geçen eserde bu mevzu ile alâkalı şu açıklamalar yer almaktadır.⁹

Elif harfinin terkiki yani bu harfin ince veya kalın okunması konusunda doğru olan şudur. “Elif, harf olarak ne ince ne de kalın sıfatlıdır.” denilebilir. Elif kendinden önceki harfe uyar. Talafuzundaki ince yada kalınlığı kendinden önceki harfin ince ya da kalınlığına tabidir. Bazı hocalarımızın eserlerinde, elif harfindeki telaffuzun hükmü mutlak terkikdir.” şeklindeki kayıtları, Arap olmayan bazı okuyucuların yaptığı gibi bu harfi “Vav” (و) harfi yaparcasına teğliz yapma hatasına dikkat çekmek ve bu gibi aşırılıktan sakındırma amacına yöneliktir. Yada İnce okunması gereken yerler için yapılmış ikazlardır. Sonraki alimlerden bazılarının, “Kalın harflerden sonra vaki bulunan Elif harfinin terkik edilmesi gerekir.” şeklinde vermiş oldukları hüküm selef alimlerden hiç birinin te’liflerinde yer almayan bir vehimden ibarettir. İmam Cezerî’nin bu mevzudaki yeri ve yaklaşımını kendi eserlerinde açık olarak vurgulamışlardır.¹⁰

5- Diğer bir nokta Konuşmacı, et-Temhîd kitabında “fein külte ...kultu...” ve “i’l’lem...” gibi bilgi üretim ve paylaşım metodolojisinde var olan başta nizamiye medrese geleneğinde yer alan münazara ilminin genel ifade tarzlarından ve tedarüs kültürünün klişelerinden hareketle

⁸ Bu mısra İmam El-Ca’beri’nin “Tahkiküt-Ta’lim fi’t-Terkiki vet-Ta’lim” isimli manzum eserinin on dördüncü beytidir.

⁹ İbn Cezerî, Şemsüddin Muhammed, et-Temhîd fi-İlmi’t-Tecvîd, ter: Aydın Kudat, Ankara (Örnek bsk.)2015, s. 155-156

¹⁰ Bkz. El-Askalani, Lataif’ü-l İşarat li-Fünuni’l- Kırâât c:1, s.221; Molla Ali, El- Kari, El-Mineh’ü-l Fikriyyetu ala Metni’l- Cezerîyeti, s:21.

İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) kişiliğini otoriter, kendini beğenmişlik ve benlikle niteleme analizidir.

Bu ve benzeri ifadeler bir üsluptur. Bundan farklı kişilik portreleri veya otoriterlik/ kibir ve kendini / görüşlerini öne çıkarmak gibi anlamları çıkarmak isabetli olmadığı kanaatindeyim.

farazi ve muhtemel soruları önceden tahmin edip ona göre cevap vermek muhatabı konunun bir parçası yapmak eleştirel eğitim metodunun gereğidir. Bundan farklı zihin okumaları yapmak, isabetli olur mu diye sormak isterim.

Ayrıca “...ilem...” ve benzeri tabirler yazarın kişiliğinden ziyade meselenin önemini vurgular. Kelam fıkıh ve ahlak gibi alanlarda, sabitelerin söz konusu olduğu konularda bu ifade sıklıkla kullanılır. Muhatabın dikkatlerini muhtevaya çekmek, okuyucu veya dinleyicinin hissiyatını canlı tutmak gibi maksatlara matuf bu ve benzeri üsluptan kibirli kişiliği okumak doğru değildir. Bazen muhataba direk emir kipi sevgi ve saygı göstergesi olabilir. Bu üslubu Allah c.c. kullanmış, peygamber s.a.v. kullanmış, büyük zatlar kullanmış hatta sıradan avam halk ta kullanmıştır. Binbir gece hikâyesinde sıradan bir adam halife’ye اعلم يا أمير المؤمنين أيدك الله بنصره ... وحفك بلطائف أمره der.¹¹ İlmi eserlerde yaygın kullanılan bir gelenektir. Mesela Zürkani (ö 1367) Menahilü'l-İrfan” adlı tefsirinde اعلم ve اعلم أن أعداء الوحي ومنكريه لا يؤمنون بالشرع وأدلة الشرع adlı tefsirinde اعلم ve اعلم أن أعداء الوحي ومنكريه لا يؤمنون بالشرع وأدلة الشرع der.¹² el-Hüzelî *Kamil* adlı eserinde yüze yakın yerde bu tabiri kullanmıştır. İmam Şafii ve hocası arasında geçen diyalogda da bu ifade yer almaktadır. Diğer bir husus, eserin sonunda yer alan ziyade dua mevzuudur. Dua bir ibadettir. Duada rekabet olmaz. Dua ihtiyaca göre yapılır. Hissettiği ihtiyaca göre ziyade yapılmıştır. Duadan kişilik çıkarılmaz kanaatindeyim.

C- Sonuç ve Temenniler

Hocamız satır arası şifre aramak gibi bir yaklaşımla İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah)nin et-Temhîd eserini niçin kaleme aldığına cevap aramış. İfade biçimlerinden müellifin kişilik analizini yapmaya çalışmıştır.

Diğer bir ifadeyle mantuku değil meskutün anhu’yu ele almaya çalışmıştır. Usul gereği mentuk meskuttan mukaddemdir.

Bir işi yaparken veya bir eylemi değerlendirirken “çıktısının ne olduğu, muhatap kitle veya toplum açısından kazanımın ne olduğu sorusundan hareketle bir temennimi dile getirmek isterim oda niyet okuma yerine, et-Temhîd’teki tespitlerin günümüze ne anlattığı günümüz

¹¹ Bin bir Gece Hikayesi, Orjinal Baskı Resim Halinde PDF,1/5

<https://books.google.com.tr/books?id=JNtLDwAAQBAJ>

¹² Muhammed b. Abdulaizi, Zürkani, menahilü'l-İrfan, 2. Baskı, Halebi matbaası, ts

fonetik tespitler ile İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah)'nin ortaya koyduğu tespitlerin karşılaştırılmalı analizinin yapılması daha faydalı olacağı kanaatindeyim. Bu başlık boş kalmıştır. Nitekim eserin muhakkiklerinden Ğanım Kadduri Hamed'in giriş bölümündede ifade ettiği gibi

“Günümüzde çağdaş fonetik ilmi, sahip olduğu cihaz ve imkânları sayesinde; ses ölçümleri, oluşumu ve telâffuz yapısı hususundaki fonetik ilmiyle ilgili gerçekleri bizlere sunmakta olduğunu hiç kimse inkâr edemez. Bütün bu gelişmeler bize sunduğu nihai neticeler bizzat bu alanda tahsil yapmakta olan günümüzün mezkûr zatlarının (!) tespitlerine dayanarak hiçbir zaman Tecvîd ilmi üstatlarının önceden bizlere miras olarak bıraktıkları gerçeklere tezat oluşturmadıkları gerçeğini de unutmamak lazımdır.”¹³

Tebliğ, bir niyet okuma çalışması olması hasebiyle öznel bir çalışmadır. Dolayısıyla varılan sonuçlar ve dile getirilen tespitler sübjektif olacaktır. Nitekim konuşmacı da bu durumu “müspet veya menfi değer atfı”, ile “bu söylenenler kesin tespitler değildir...” “bu değerlendirmelerin göreceli olduğu” gibi ifadelerle dile getirmiştir.

Yine İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) ve eserleri hakkında yapılan çalışmaların tekrardan ibaret olduğunu bu yüzden bir niyet okuması açısından ele aldığını ifade etmiştir.

Halbu ki, kırâât ilmi tarihinin kaynak kişiliği müsellemler olan İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) okumaları, onun günümüz Kırâât ilmi camiasına ne söylediği konusundaki bilinç yeterli düzeyde değildir.

Kanaatime göre burada vurgulanması gereken önemli husus şudur. İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) et-Temhîd kitabını kaleme alırken mütekaddimin yolunu takip etmiş nakil ve senedi/rivayeti incelemiş ve yeri geldiğinde dirayetini de konuşturabilmiştir. Dolayısıyla “Günümüzde çağdaş fonetik ilmi, sahip olduğu cihaz ve imkânlara rağmen şu gerçeği unutmamak gerekir. Bize sunduğu nihai neticeler İbn Cezerî gibi zevattan bizlere miras olarak bırakılan gerçeklere çok az husus dışında tezat teşkil etmemektedir.

Müteahhirin Kırâât alimlerinin önde gelenlerinden biri olarak İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah), başta et-Temhîd olmak üzere eserlerinde mütekaddimin izinden gitmiş. Kırâât vucuhatı bağlamında “me'zuven li-nakilihi” ilkesini yani sened ve rivayeti incelemiştir. Aynı zamanda tercih ve ihtiyar sahibidir. Dirayet bağlamında ise en çok başvurduğu hüccet Arap dilim olduğu görülmektedir. Günümüzde de İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah)'nin görüş ve tespitlerine itibar edilmekte ve pratikte ölçü alınmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda Kırâât ve tecvid

¹³ İbn Cezerî, Şemsüddin Muhammed, et-Temhîd fi-İlmi't-Tecvîd, tah. Ğanım Kaddürî el-Hamed, Müessesetü'r-Risale, 2001, s. 39

pratiğinde var olan veya var gibi görünen ihtilafli hususlarda onun tespit ve ihtiyarları / içtihatları ortak payda yapıp ölçü alınabilir kanaatindeyim.

et-Temhîd kitabına ayrı bir yer ve önem atfetmiştir. İbnü'l-Cezerî (Rahimehullah) diğer eserlerinde de genellikle bu eserine göndermelerde bulunmuş ve söz konusu eserdeki tespit ve görüşlerine bağlı kalmıştır. Günümüzde de et-Temhîd kitabındaki tespitler bir nevi sabite halini almıştır. Bu eser tecvid ve kırâât alanında karşılaştırmalı çalışmalarda değerlendirilebilecek nadide eserlerden biridir.

Bütün İslam aleminde ilmi otoritesine itibar edilen saygın ve muteber konumuna halel getireceği endişesinden hareketle tarihi şahsiyetleri ele alırken şifre aramak gibi zihin okumaları ve kişilik analizleri yapmak ne kadar isabetli olur? diye sorulabilir.

İhtilafli noktalarda tespit ve uyarılarına başvurulması gereken biri olarak düşündüğümüz ve Kırâât ilmi tedrisatı üzerinde müsellemler etkileri, yöntem ve metotları olan bu gibi şahsiyetleri daha objektif vasıflarla tanımak ve tanıtmak durumunda olmamız gerektiğini düşünüyorum.